

Genopretning og pleje af enge og naturarealer ved afgræsning

af Lisbeth Frank Hansen

"Aldrig har tilstanden af vores enge og naturarealer været så ringe", konkluderede Wilhjelmudvalget allerede i 2001. Op mod 80 % af de privatejede ferske enge var allerede dengang udsat for tiltagende tilgroning og havde behov for pleje. Det samme gjorde sig gældende for en stor del af de øvrige naturtyper så som overdrev, strandenge, moser og heder. Desværre må vi konstatere, at tilstanden ikke er blevet meget bedre siden. De marginale arealer er mange steder taget ud af landbrugsmæssig drift, fordi det rent produktionsmæssigt er for besværligt og urentabelt at udnytte arealerne. Det bevirker at træ- og buskvækster breder sig, og mange steder breder invasive (aggressive indslæbte) arter sig voldsomt. Det drejer sig blandt andet om arter som kæmpebjørneklo, rynket rose, japansk pileurt, gyldenris og glansbladet hæg. Arter, som er vanskelige at kontrollere, og som ligefrem kan kvæle den oprindelige vegetation.

En invasiv planteart er en indslæbt planteart, som fortrænger andre plantearter og deres tilknyttede dyreliv, og som forrykker den økologiske balance i naturen

Men hvad gør man så lige, når buske og træer breder sig år for år eller kolonier af tidsler, brændenælde eller siv bliver større og større? Ikke bare giver det problemer i forhold til, om arealet er berettiget til tilskud efter enkeltbe-

Billede 1. Tiltagende tilgroning på naturareal, Røsnæs

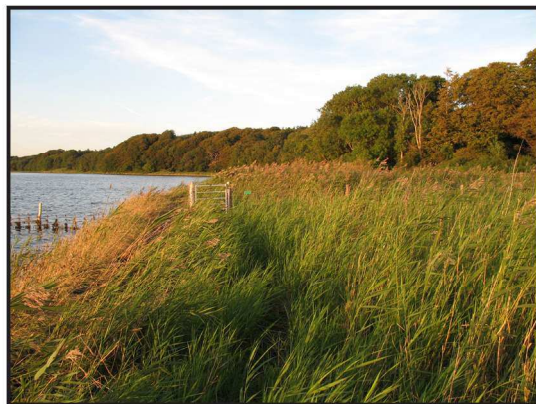
talingsordningen og evt. miljøbetinget tilskud, men på sigt forarmer og ødelægger det naturkvaliteten på arealerne.

For at genskabe en varieret og værdifuld flora, kan det være nødvendigt først at rydde et tilgroet areal maskinelt, inden en egentlig naturpleje iværksættes. Ønsker man at udrydde invasive arter er det nødvendigt at foretage gentagne afhøstninger/slåninger gennem flere år. For bjørneklos vedkommende drejer det sig om mindst 10-15 år. Der findes imidlertid arealer, hvor det ikke er muligt eller ønskeligt, at færdes med maskiner, eller hvor det arbejdsmæssigt og økonomisk ikke er overkommeligt at foretage en rydning og efterfølgende slåninger. Alternativet kan så være at foranstalte en afgræsning af arealet.

Afgræsning

Når et naturareal afgræsses påvirkes vegetationen afhængig af, hvilke dyr der græsser, hvornår på året de græsser, og hvor stor begræsningsgraden er. De forskellige dyrearter har forskellige fødepræferencer, og det kan udnyttes i kampen mod uønsket bevoksning.

Kreaturer er de mest almindelige græsningsdyr og bliver ofte foretrukket til græsning af naturarealer, fordi de græsser skånsomt og ikke græsser så hårdt i bund som får. De foretrækker græsser og halvgræsser frem for urter, som ved ekstensiv afgræsning kan få fred til at blomstre

Billede 2. Tilgroet strandeng ved Tempelkrogen

Billede 3. Geder står gerne på bagbenene og æder af buske og træer.

og opformere sig. Kreaturer er gode til at fortrænge grove græsser og halvgræsser og skaffe plads til finere græsser og urter. Vedplanter æder de kun i begrænset mængde. Kvæg kan ved afgræsning normalt ikke hindre en tilgroning med uønskede arter på langt sigt, med mindre der er tale om frodige græsenge.

Får foretrækker i langt højere grad end kvæg at æde urter og vedplanter. De æder gerne blade og blomster og hæmmer derved mange urters overlevelse. Får æder også gerne blade og kviste af mange vedplanter, og kan forhindre genvækst af vedplanter efter rydninger. Der er dog stor forskel på hvor villigt de forskellige fåreracer æder vedplanter frem for græs. Der er en tendens til at de primitive racer har større præference for at æde vedplanter end de forædlede kødracer.

Geder foretrækker klart at æde af buske, træer og høje urter frem for græs. Geder har hård hud i munden og kan æde af planter med torne som f.eks. brombær, roser og tidsler. De har stærke tænder og kæbemuskler og kan bide grene af i op til 1 cm's tykkelse. Geder er topgræssere og græsser helst fra skulderhøjde og opefter. De står gerne på bagbenene, når de æder blade og kviste, og de når på den måde op i 2 meters højde

For at undersøge hvilken effekt afgræsning med geder eller får kan have på et areal med uønsket bevoksning af vedplanter, tidsler, brændenælder, siv og invasive ukrudtsarter har vi i år fulgt 1. års afgræsningen på flere tilgroede arealer afgræsset med får eller geder.

Gode kratryddere

På et areal med en ældre og kraftig buskvækst af pil, tjørn, rynket rose og brombær samt store områder tilgroet med gyldenris og japansk pileurt blev en flok geder lukket ud midt i maj måned. Selv om der var rigeligt med græs på arealet, havde gederne allerede midt i juni afgrævet løvet af de fleste buske i den højde de kunne nå til, når de stod på deres bagben.

Desuden kunne man observere, at de nærmest kastede sig over al den japanske pileurt og rejnfan, mens interessen for gyldenris desværre ikke var stor. Den største skade på gyldenris skete i form af nedtrampning. Da hverken får eller kreaturer tilsyneladende æder gyldenris, ser det ud til at gyldenris kan blive en problematisk art at komme af med uden afslåninger.

Rynket rose (*Rosa rugosa*), som breder sig voldsomt på mange kystnære arealer forekom også på arealet. Efter kun 14 dage havde gederne allerede afløvet de fleste buske af rynket rose og andre roser. Efterfølgende satte de nye skud, men to måneder senere var buskene total afløvet igen og på vej til at gå ud. Samme billede sås også på mindre buske af tjørn og pil. Større buske og træer blev afløvet så højt gederne kunne nå, når de stod på bagbenene, og efterfølgende gik de i gang med at æde barken af stammer og grene.

Geder er således i stand til at regulere flere træ- og buskvækster effektivt, hvis de afgræsser på et areal over en længere periode, og hvis væksterne ikke er blevet højere, end at gederne kan nå helt til tops. Ved afgræsning med geder gen-

Billede 4. Krat og buske afgræsset af geder i løbet af få måneder.

Billede 5. Får græsser i Råmosen i nærheden af Ballerup

nem flere år kan de sandsynligvis også gøre det af med selv store buske og træer, da de fuldstændig afbarker dem.

Fåreafgræsning

Fårene, som afgræssede et tilsvarende areal som gederne, havde helt klart større præference for at æde græs end gederne. De afløvede også buske og træer så højt de kunne nå på alle fire ben. Fåregræsning går ikke i samme grad som gedegræsning ud over barken på træer og buske, i hvert fald ikke så længe der er græs og andet på arealet.

En tilvokset strandeng i Tempelkrogen blev fra foråret og i løbet af sommeren afgræsset med får. De åd fornuftigt af sivene, selv om der var græs på arealet, og åbnede således arealet op allerede efter en sæson.

Succes med naturpleje.

Erfaringerne viser, at der er gode muligheder for at ændre naturtilstanden på tilgroede area-

Billede 6. Mere åben vegetation efter afgræsning med får på strandeng, Tempelkrogen.

ler ved en målrettet afgræsning med den rigtige dyreart. Mange naturplejetiltag er i tidens løb blevet iværksat rundt om i landet, men desværre har effekten mange steder ikke været som ønsket. Der er blevet ofret store summer på at rydde og hegne tilgroede arealer, som efterfølgende ikke er blevet afgræsset eller kun er afgræsset i begrænset omfang. Den tilsigtede effekt er derfor udeblevet, og arealerne er groet til igen.

For at få succes med naturpleje gennem afgræsning, er det vigtigt at man fra starten gør sig klart, hvad det er man ønsker at opnå. Det er nødvendigt løbende at tilpasse dyreholdet til de ændringer, der sker i naturtilstanden. En målrettet naturpleje vil kræve større variation i græsningen både med hensyn til græsningsdyr og driftsformer, end det praktiseres de fleste steder. Det vil være nødvendigt med mere præcise græsningsaftaler, og man skal gøre sig klart, at når der stilles specifikke krav til afgræsningen af et areal, er det noget som kommer til at koste penge.

Vidste du at:

Der i 2006 var 12293 økologiske moderfår, 250 økologiske kødgeder, og 1389 økologiske malkegeder i Danmark.

De økologiske moderfår var fordelt på 351 økologiske bedrifter. Der var således økologiske moderfår på 13,2 % af de økologiske bedrifter i 2006.

Andre iagttagelser og erfaringer med afgræsning:

Geder æder gerne tidsler og kan presses til at æde brændenælder.

Kreaturer, får og geder æder meget gerne unge planter af bjørneklo før noget andet.

Når brændenælder blomstrer og ikke brænder så meget mere, æder fårene gerne deres blomster og blade.